

تاریخ مشروطه

تنکابن تا فتح پایتخت

(به روایت اسناد)

عزیز عیسی پور

لعلوردورامد

سرشناسه: عیسی‌پور، عزیز، ۱۳۲۸ -

عنوان و نام پدیدآور : تاریخ مشروطه : تنکابن تا فتح پایتخت (به روایت اسناد)/ عزیز عیسی‌پور.

مشخصات نشر : تهران: روزآمد، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۳۸۳ص.: مصور، عکس، نمونه.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۵۹-۸۵-۱

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۷۵ - ۳۸۳.

موضوع: پیدار تنکابنی، محمدولی، ۱۲۲۶ - ۱۳۰۵.

موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق -- تنکابن -- اسناد و مدارک

موضوع: Iran -- History -- Constitutional Revolution, ۱۹۰۶- ۱۹۰۹ -- Tonekabon -- Sources

موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق -- محال ثلاثه -- اسناد و مدارک

موضوع: Iran -- History -- Constitutional Revolution, ۱۹۰۶- ۱۹۰۹ -- Mahal Salaseh -- Sources

موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق -- فتح تهران، ۱۳۲۷ق.

موضوع: Iran -- History -- Constitutional Revolution, ۱۹۰۶- ۱۹۰۹ -- Conquest of Tehran, ۱۹۰۹

موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ق -- اسناد و مدارک

موضوع: Iran -- History -- Constitutional Revolution, ۱۹۰۶- ۱۹۰۹ -- Sources

موضوع: محال ثلاثه

موضوع: (Mahal Salaseh Iran)

رده بندی کنگره : DSR ۱۳۹۶۱۴۳۰ ۹۲۲ع/

رده بندی دیویی : ۷۵/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی : ۴۶۴۴۶۹۳

تلفن: ۰۶۶۹۶۶۹۱۸ - ۰۲۱ همراه: ۰۹۱۲۱۳۶۲۸۶۰
Roozamadpub۹۲@gmail.com

تاریخ مشروطه

تنکابن، د. فتح پایتخت (به روایت اسناد)

نویسنده: عزیز عیسی پور

حروفچینی و صفحه‌آرایی: کارگاه روزآمد

لیتوگرافی و چاپخانه: بوخت

چاپ اول ۱۳۹۶ / ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۱-۶۰۰-۶۴۵۹-۸۵-۱

ناظر چاپ: ایرج کیا

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

تهران. خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، بن‌بست شهرزاد، پلاک ۶، زنگ ۴

فهرست مطالب

۷	پیش گفتار.....
۱۱	موقعیت جغرافیایی و تاریخی فرمانداری ویژه تنکابن.....
۱۲	قبایل و طوایف ساکن در تنکابن و حکام آن.....
۱۴	شکلگیری محال ثلاث تنکابن.....
۱۴	دیگر قبایل بومی.....
۱۶	انقلاب مشروطه.....
۱۸	(مختصری درباره‌ی انقلاب مشروطه).....
۲۱	پیش‌زمینه‌های مشروطه‌خواهی در محال ثلاث تنکابن.....
۳۵	مشروطه‌خواهی مردم تنکابن در مرحله اول انقلاب مشروطه.....
۴۹	واقعه‌ی خانیان.....
۵۸	انجمنهای مشروطه‌خواه و اعلامیه‌ها و تظاهرات.....
۶۸	بخش دوم.....
۶۸	مرحله‌ی دوم انقلاب مشروطه.....
۷۰	بیماران مجلس، استبداد صغیر.....
۷۵	نگاهی اجمالی به انقلاب آذربایجان، مأموریت عین‌الدوله و سپهبدان تنکابن.....
۹۰	مشروطه و مشروطه‌خواهان تنکابن.....
۱۰۳	گیلان در اواخر دوره قاجاری.....
۱۱۰	ب: اشاره‌ای به انجمن‌ها، و نقش آنها در گیلان عصر مشروطه.....
۱۱۵	ج: گیلان پس از بیماران مجلس و آغاز مشروطه دوم.....
۱۲۰	سپهبدان به رشت می‌روند.....
۱۲۸	در راه فتح قزوین و کرج.....
۱۴۱	فتح پایتخت.....
۱۴۶	پایتخت پس از استقرار فاتحین.....
۱۵۲	محال ثلاث تنکابن پس از فتح پایتخت، فراز و نشیب‌ها.....
۱۵۷	شورش خواجه‌وندی‌های کجور علیه حکومت مسعودالملک.....
۱۶۳	جنگ ولی‌آباد و سالارالدوله.....
۱۶۸	پی‌آمد جنگ ولی‌آباد.....
۱۶۹	رقابت برای دستیابی به حکومت.....
۱۷۰	اعتراض گروهی از روحانیون و روشنفکران و ... و برخورد نایب‌الحکومه با آنان.....

۱۸۳	 اشغال خرم آباد (۲۵ ربیع الثانی ۱۳۳۱ قمری)
۱۸۸	 جنگ سالار فاتح کجوری و ساعدالدوله خلعت‌بری
۱۸۹	 حمله‌ی امیر اسعد به جنگلی‌ها در شرق گیلان (رودسر و لاهیجان)
۱۹۲	 عقب‌نشینی جنگلی‌ها به تنکابن، تسلیم دکتر حشمت در قلعه گردن خرم‌آباد
۱۹۵	 تسلیم دکتر حشمت
۱۹۷	 حمله به پایتخت
۲۰۴	 دوره‌ی اول زمامداری سپهدار اعظم
۲۱۲	 دوره‌ی دوم زمامداری سپهدار اعظم
۲۲۹	 مهاجرت
۲۳۰	 دوره‌ی سوم کابینه‌ی سپهسالار اعظم تنکابنی
۲۳۶	 فرجام سپهسالار
۲۴۲	 پی‌گفتار
۲۴۵	 سرچشمه و یادداشت‌ها
۳۱۱	 اسناد و تصاویر
۳۶۷	 کتاب‌نامه

پیش گفتار

هدف از پدید آوردن این اثر، بیان حوادث و وقایعی است که در گوشه‌ای از ایران بزرگ به همراه بزرگ‌ترین جریان انقلاب در خاورمیانه اتفاق افتاده است. محال ثلاث تنکابن به همراه سایر شهرهای ایران با قوای انقلابی مشروطه خواه در گشودن پایتخت و سرنگونی محمد علی شاه مستبد، نقش بس ارزنده و پیوندی ارگانیک داشته است. این ممکن است حتی به گوش بسیاری از هموطنان نیز نخورده باشد، و در کتاب‌های تاریخی و اجتماعی هم به سهم و نقش این شهر کمتر بها داده شده است. البته مردم در بیشتر کتاب‌های تاریخ مشروطه خوانده‌اند و می‌دانند که سپهسالار اعظم تنکابنی پرچم مشروطه را برداشته از شمال و گیلان به تهران آمده و پایتخت را فتح کرده است. اما نمی‌دانند که وی از خرم‌آباد تنکابن برخاسته و پرچم مشروطه را از آن جا بلند کرده و به اهتزاز در آورده است!

اردوی تنکابنی‌ها، یکی از بازوهای سه‌راه اتلاپی گیلان بود، که در رأس آن «سپهسالار اعظم تنکابنی» قرار داشت. بعلاوه در این نوشتار، اوضاع و احوالی که بر منطقه‌ی «محال ثلاث تنکابن» گذشته است حکایت از اختلافات قومی، قدرت‌طلبی‌ها، زیاده‌خواهی‌ها، و قیام‌های دهقانی و مردمی دارد. علی‌الخصوص گرنزدک‌ش‌ها و ایستادگی‌های شجاعانه انقلابیون مشروطه‌خواه در مقابل استبداد، اهداف نظام مشروطیت به گوش شهروندان و اقشار متوسط شهری و روستایی و رعایای ستمدیده هرگز نرسید، تشکلهای انجمن مشروطه‌خواهی تشکیل نمی‌شد، و با حضور در محاکم رسمی قلمی اعتراض و تحصنی رخ نمی‌داد. این بخش، از تاریخ مبارزات در منطقه‌ی محال ثلاث تنکابن برای بسیاری از مردم ناشناخته، و در پرده‌ای از ابهام باقی مانده بود. خوشبختانه در سال‌های اخیر، اشخاص و افرادی که نقش و سهمی در حرکات اجتماعی، سیاسی و نظامی داشتند، با نوشتن خاطرات روزانه، وقایع و مسائل و نقل قول‌های بسیاری را از دیدگاه خود مطرح کرده‌اند. با تحریر خاطرات و روزنامه‌نویسی، خیل عظیمی از حوادث و نکات پیچیده و ... از تاریکی‌های ابهام‌آمیز تاریخ بیرون آمده و به روشنایی گام نهاده‌اند. روشن کردن ابهام‌ها، هرچند ممکن است کافی و گویا نباشد، اما می‌تواند راهگشا باشد.

تا آنجا که بضاعت اجازه می داد، با پژوهش های میدانی از مردان و زنان گران سال، نگارنده ی این سطور کوشیده است با ثبت خاطرات شفاهی و یادمانده های رسوب شده ی این افراد گامی در جهت نورتاباندن بر گوشه های همچنان تاریک این برهه ی سرنوشت ساز از تاریخ ایران و همچنین این منطقه بردارد.

این نوشتار در دو بخش تهیه شده است، برخی از مقوله ها تکراری به نظر می آید. اما تلاش شده است از زاویه ای دیگر به ابعاد جدید آن مقولات پرداخته شود. در بخش نخست، محور اثر «مشروطه ی تنکابن» است، در اینجا لازم دیدم اشاره ای داشته باشم به اولین مجلس مفتی، نقش روحانیت و سپهدار تنکابنی (محمد ولی خان خلعت بری) در نخستین مرحله ی انقرب مشروطه، و در بخش دوم، مباحث مربوط به بمباران مجلس، قیام آذربایجان، اعزام سپهدار تنکابنی و عین الدوله به آذربایجان، بعلاوه ی گیلان در دوره قاجاریه، فتح شهرهای اروم، کرج و تهران به دست مشروطه خواهان مورد بررسی قرار گرفته اند. مقولات مذکور در بسیاری از آثار دوره ی مشروطه و بعد آن حتی در تواریخ شهرهای مختلف از جمله رشت، فزوین و ساری و ... از جانب مورخان و محققان به طور مفصل آمده است. نگارنده به گمان این که خواننده احتمال دسترسی به آن آثار را بنا به عللی نداشته است، به عنوان آشنایی و به اختصار به جملگی آنها اشاره کرده ام. در مبحث «پیش زمینه های مشروطه خواهی»، «مشروطه خواهان» و «انجمن های مشروطه خواه» و ... به گواه منابع مکتوب مبنی بر این که مردم محال ثلاث تنکابن خواستار نظام مشروطیت بودند و در راه آن هزینه های گزافی پرداختند، مکث بیشتری داشته ام.

در بخش دوم، که مرحله ی دوم مشروطه خواهی است، و شهری آریز و رشت پیش از این حرکت بودند، به چند موضوع پرداخته ام؛ قصد نگارنده در این بخش تحلیل حوادث و وقایعی بود که مسیر حرکت سپهدار تنکابنی، به ویژه از موقعی که در مشروطه را بر افراشت، تا گشودن پایتخت و برقراری مجدد نظام مشروطه به دست او و سایر سران قبایل و دوران زمامداری سپهدار (سپهسالار تنکابنی) را در بر می گرفت. بنا داشتم برخی نکات مهم را در رابطه با مسیر بین رشت تا تهران، و همچنین جنگ و گریز و گشودن شهرها، و کابینه های مستوفی و صمصام السلطنه اشاره ای داشته باشم، اما تلاش کردم در خصوص آنچه که به محال ثلاث تنکابن در آن مقطع تاریخی مربوط می شد چیزی از قلم نیافتم. چنانچه خوانندگان نکته بین و آگاه، نگارنده را مرهون الطاف خویش قرار داده و برای روشن تر شدن قضایا، نکات و اسنادی در اختیار دارند، که راه گشاست، به این قلم عنایت کرده و نگارنده را از مطلع سازند.

بر این رأی هستم که هیچ گاه پژوهشگر و مورخ، گذشته را آن طور که بوده، حتی با اسناد و مدارک کافی، باز نمی تواند دقیق و درست تصویر نماید. بر این باورم که این نوشتار عاری از کاستی و لغزش نیست. تلاش داشته ام در این باره خود داوری نکنم و آن را به خواننده واگذارم.

هیچ اثر مکتوبی بدون یاری و همت دیگران پدید نمی آید. لازم است در اینجا از همه ی آنانی که به نوعی با من همراهی داشته اند، سپاس بی دریغ خود را نثارشان کنم. تقدیر و تشکر از جناب آقای دکتر رضا رضازاده لنگرودی به پاس در اختیار گذاشتن امکانات و دسترسی به منابع و نشریات ادواری. از پیشنهادهای دوست گرامی ام قربان فاخته، بخصوص ملاحظات ارزنده شان بر این اثر که بادقت نظر بر من منت گذاشتند، سپاس گزارم. از راهنمایی های بی دریغ حقوقدان گرامی آقای عزت الله سلطانی، که در راه پژوهش میدانی در مواقعی یار و همراه به دند و برخی از حوادث ایام مشروطه را از زبان گران سالان در اختیارم گذاشتند، قاردانم.

در پایان لازم است مراتب اسفندی خود از تک تک اعضای خانواده ام را که با تلاش و دقت نظر قابل تحسین شان هر یک بر ادامه راه، بخصوص در جستجوی منابع و حروف نگاری، مشوق ام بوده اند به جا آورم.

عزیز عیسی پور

تکابین - اسفند ماه ۱۳۹۳ خورشیدی